

JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH IN UZBEKISTAN

journal homepage:

<https://topjournals.uz/index.php/jsru>**EASTERN PHILOSOPHY: FEATURES AND RANGE OF PROBLEMS****Zebiniso A. Akhmedova***Head of Department of Social Sciences, Associate Professor, PhD**Bukhara state medical institute**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Eastern philosophy, range of problems, current issues, features of Eastern philosophy.

Received: 26.11.23**Accepted:** 28.11.23**Published:** 30.11.23

Abstract: In this article, the author explores the features of Eastern philosophy, the range of problems and current issues. The ultimate philosophical questions include, for example, the questions: "Is the world knowable?", "Does God exist?", "What is truth?", "What is good?", "What is Man?", "What is primary - matter or consciousness?", "What is the meaning of life?" and others.

SHARQ FALSAFASI: XUSUSIYATLARI VA MUAMMOLARI**Zebiniso A. Akhmedova***Ijtimoiy fanlar kafedrasini mudiri, dotsent, PhD**Buxoro davlat tibbiyot instituti**Buxoro, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: Sharq falsafasi, muammolar doirasi, dolzarb muammolari, Sharq falsafasining xususiyatlari.

Annotatsiya: Muallif ushbu maqolasida Sharq falsafasining o'ziga xos xususiyatlari, muammolar doirasi va dolzarb muammolarini o'rganadi. Yakuniy falsafiy savollarga, masalan, "Dunyoni bilish mumkinmi?", "Xudo bormi?", "Haqiqat nima?", "Yaxshi nima?", "Inson nima?", "Nima?" kabi savollar kiradi. birlamchi - materiyami yoki ongmi?", "Hayotning ma'nosi nima?" va boshqalar.

ВОСТОЧНАЯ ФИЛОСОФИЯ: ОСОБЕННОСТИ И КРУГ ПРОБЛЕМ**Зебинисо А. Ахмедова***Заведующий кафедрой социальных наук, доцент, PhD**Бухарский государственный медицинский институт**Бухара, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: философия, круг проблем, вопросы, особенности философии.	Аннотация: В данной статье, автор исследует особенности Восточной философии, круг проблем и актуальные вопросы. К числу предельных философских вопросов относятся, например, вопросы: «Познаваем ли мир?», «Существует ли Бог?», «Что такое истина?», «Что такое хорошо?», «Что есть Человек?», «Что первично — материя или сознание?», «В чём смысл жизни?» и другие.
---	---

KIRISH

Hindiston va Xitoy madaniyatlari tomonidan yaratilgan tafakkur yoʻnalishlariga asoslangan Sharq falsafasi antik falsafa deb ataladi. Biroq, bu Sharq falsafiy tafakkurining oʻz mavjudligining vaqtinchalik va fazoviy doirasini shunday kengaytirishga toʻsqinlik qilmadiki, qadimgi taʼlimotlar zamonaviy inson uchun katta qiziqish uygʻotadi. Sharq falsafasini maʼlum bir dogma toʻplamiga yoki oʻzgartirib boʻlmaydigan tarixiy obidaga oʻxshatib boʻlmaydi. Aksincha, Hindiston va Xitoy falsafasiga murojaat insonning asl mohiyatiga murojaatdir. Inson nafaqat atrofida uchun, balki baʼzan oʻzi uchun ham ochilmagan, ichki dunyosining chuqurligi va tushunarsizligida sirli boʻlib qoladi. Bunday holda, quyidagi savol tugʻiladi: nega biz inson borligʻi muammolarini hal qilishning koʻplab yoʻnalishlarini bilgan holda, muqarrar ravishda Sharq falsafasi inson hodisasini qanday tushunish va tushuntirishga murojaat qilamiz?

ASOSIY QISM

Sharq falsafasi jahon falsafasining eng muhim tarkibiy qismi boʻlib, muhim tarixiy, mazmuniy va mafkuraviy oʻziga xoslikka ega. Uning zamonaviy bosqichi (19-asr oxiri - 20-asrlar) nihoyatda choʻzilgan falsafiy oʻrta asrlarning tugashini anglatadi. Yangi bosqichning boshlanishiga, aksincha, ichki maʼnaviy evolyutsiya emas, balki tashqi taʼsir - Gʻarbning mustamlakachilar bosqinchiligi sabab boʻldi. Falsafada davrning maʼnaviy mohiyatining namoyon boʻlishi sifatida Gʻarb sivilizatsiyasi bilan uchrashish turli mafkuraviy yoʻnalishlarni keltirib chiqardi: oʻz maʼnaviy-intellektual anʼanalarini qayta koʻrib chiqish yoki uning qadriga shubha qilish va undan butunlay, tubdan rad etish; gʻarbning ruhiy taʼsirini, gʻarb tafakkurining oʻzini keskin tanqid qilish yoki gʻarbning hamma narsasini, ayniqsa ratsionalizmni toʻliq qabul qilish va maqtash; Sintetik tendentsiyalar ham mavjud edi - anʼanaviy maʼnaviy asos Gʻarb tafakkurining qimmatli elementlarini oʻzlashtirish bilan toʻldirildi.

Falsafiy oʻrta asrlar (19-20-asrlargacha) shartli ravishda Osiyo ishlab chiqarish usuli deb ataladigan hayot tarzining koʻp asrlik hukmronligi boʻlgan ulkan mintaqada haddan tashqari choʻzilgan boʻlib chiqdi. Xitoy, hind va arab-musulmon tsivilizatsiyalarining madaniy yoʻnalishlarida

tarqalgan falsafalashning o'rta asr tipining tugashi, ehtimol, ma'naviy hayotning organik evolyutsiyasi natijasi emas, balki tashqi tomondan ijtimoiy-madaniy ta'sirning natijasidir.

G'arbdan kelgan mustamlakachilar bosqinchiligi Sharq jamiyatlari siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy tashkilotining chuqur ildizlarini silkitdi, an'anaviy ideallarga qarshi chiqdi, milliy madaniyat qadriyatlarini shubha ostiga qo'ydi. Bosqin ham buzg'unchi, ham hayotbaxsh edi: siyosiy mustabidlik asoslari, jamoa tuzumi, hunarmandchilik va shunga o'xshash narsalar barbod bo'ldi, lekin shu bilan birga milliy o'zlikni anglash uyg'ondi, vaziyatdan chiqish yo'li izlandi. iqtisodiy qoloqlik va ma'naviy turg'unlik rag'batlantirildi, uzoq davom etgan o'rta asrlarning oxiri keldi.

Falsafiy tafakkur zamonning "ma'naviy kvintessensiyasi" sifatida sodir bo'lgan o'zgarishlar va kelajak sari olg'a siljish tendentsiyalarini aks ettirdi.

Faqat G'arbdan kelayotgan g'oyalarni idrok etishga qaratilgan pozitsiya Sharq mamlakatlari jamoatchiligida keskin tanqidlarga sabab bo'ldi. XX asrning eng buyuk hind faylasufi S.Radxakrishnan (1888-1975) fikricha, G'arbg'a taqlid qilib, qadimiy sivilizatsiyani ildizi bilan yulib tashlamoqchi bo'lganlar, Hindistonning farovonligi va farovonligi nomidan, Angliya "ma'naviy ona" sifatida va "ma'naviy buvi" uchun Gretsiya. Biroq, o'z madaniyatiga bo'lgan bunday munosabat buzg'unchidir: "Agar jamiyat o'z ideallariga ishonishni to'xtatsa, u o'z yo'riqnomalarini va etakchiligini yo'qotadi"[62]. Shuning uchun hayotni milliy madaniyatning "qo'yilgan poydevorida" qurish yanada oqilona va afzalroqdir[63], bu G'arb sivilizatsiyasining qimmatli elementlarini o'zlashtirishni istisno qilmaydi, aksincha, majburiy ravishda nazarda tutadi.

Assimilyatsiya qilish usullari boshqacha bo'lishi mumkin. Ba'zi hollarda ular G'arb va Sharq g'oyalarini sintez qilish orqali amalga oshiriladi. Pokiston falsafiy kongressining asoschisi Muhammad Mayan Sharif (vaf. 1965) "dialektik monadizm" deb ataladigan ontologik kontseptsiyani ishlab chiqdi. U musulmon sxolastik ilohiyotining atomistik konstruksiyalari - "kalom"ga asoslanadi. M. Sharif mutakallimlarga (kalom tarafdorlari) ergashib, butun olam va undagi har bir jism mayda bo'linmas zarralardan iborat ekanligini ta'kidlab, ularni "monadlar" deb ataydi. Monadlar uchta "borliq turi" dan biridir. Birinchisi, "yaxshi mavjudot – Xudo"; ikkinchisi - ruhiy shaxslar (monadlar); uchinchi - sezgilarning fazoviy-vaqt dunyosi. Dunyodagi hamma narsa, elektrondan tortib, insonga qadar, Xudo tomonidan yaratilgan ruhiy monadalardir. U ularning har birida immanent bo'lganligi sababli, monadalar abadiy, bo'linmas va ko'rinmasdir. Pastki monadalar kamroq erkinlikka ega bo'lsa, yuqoriroqlar. Ilohiy erkinlik ham monadik qat'iyatning, ham erkinlikning manbaidir.

Sharif monadologiyasi ko'p jihatdan Leybnitsni eslatadi. Biroq, u monadlarning o'tib bo'lmazligi printsipini inkor etib, ularning o'zaro ta'sirini va hatto o'zaro kirib borishini tasdiqlaydi. U, shuningdek, Leybnitsni dialektika bilan "to'ldiradi" (aniq Gegel tomonidan "taklif qilingan"): monadalar tabiatan dialektikdir, ulardagi rivojlanish jarayoni triadalarda davom etadi: "men" ning

"men emas" orqali harakati yoki to'g'rirog'i, "hali emasman" ikkalasini ham yanada rivojlangan o'zlikka sintez qilish uchun.

M.Sharif konstruksiyalari qiziqarli, chunki ularda islom sxolastikasining ontologik sxemasi G'arb falsafiy atama va tushunchalarida ifodalangan bo'lib, bu musulmon an'analarini jahon falsafiy andozalariga to'liq mos keladigan tarzda ko'rsatish imkonini beradi. Mutakallim atomizmining "dialektik" qayta ko'rib chiqilishi yanada muhimroq bo'lib, u rivojlanish jarayonining barcha ko'rinishlarida – tabiiy va ijtimoiy jihatdan g'oyaviy asosini yaratadi.

Sharq va G'arb falsafiy an'alarining sinteziga misol sifatida XX asrning eng ko'zga ko'ringan professional xitoy faylasufi Fen Yulan o'zining asl ta'limoti - yangi neo-konfutsiylik bilan namoyon bo'ladi, uning asosiy qoidalari mantiqiy tushunchalar sifatida talqin etiladi. Fen Yulanning so'zlariga ko'ra, "yangi ratsionalistik konfutsiylik" to'rtta metafizik ustunga asoslanadi: printsip, moddiy kuch, Tao substansiyasi va Buyuk Butunlik. "Prinsip tushunchasi" iboradan kelib chiqadi: "Narsalar bor ekan, ularning o'ziga xos tamoyillari bo'lishi kerak". Narsa printsipga amal qilishi kerak, lekin ikkinchisi narsada har doim ham aktual bo'lishi shart emas, u aktuallik emas, balki voqelik doirasiga kiradi va sof rasmiy tushunchadir.

Moddiy kuch tushunchasi narsa mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan "bir printsip mavjud bo'lgani uchun, moddiy kuch bo'lishi kerak" degan fikrdan kelib chiqadi. Moddiy kuch haqiqiy dunyoga tegishli emas, balki mavjudlikka tegishli. Bu, shuningdek, faqat rasmiy tushunchadir.

Tao "universal jarayon", "kundalik yangilanish" olami, doimiy o'zgarish degan ma'noni anglatadi. Nihoyat, bittasi hamma narsa va hamma narsa yagona bo'lgan Buyuk Butunlik ham formal tushunchadir: Buyuk Butun hamma narsaning umumiy nomi bo'lib, u G'arb falsafasining Absolyutiga mos keladi.

Fen Yulan (1895-1991) nafaqat neo-konfutsiychilikning asosiy qoidalarini pozitivizm tiliga "tarjima qildi". U shuningdek, va bu juda muhim, aslida neo-konfutsiychilikni immanentlik falsafasi sifatida transsendensiya falsafasi bilan almashtirdi: uning uchun aktuallik dunyosi ikkinchi darajali.

XULOSA

Bugun Sharq chorrahada turibdi. Butun sayyoraning kelajagi uning tanloviga bog'liq. Agar g'arb uslubidagi reformatsiya paradigmasi g'alaba qozonsa, "Yevropaning ma'naviy va intellektual rivojlanishi butun insoniyatning teologik maqsadi sifatida" (E. Gusserl) haqidagi Geggelning qarashi oqlanadi. Ammo 20-asrning birinchi yarmini belgilagan "evropalashgan" monologga bo'lgan umidlar Sharq va G'arb o'rtasidagi uzoq muddatli va ehtimol abadiy muloqotning tobora kuchayib borayotgan oldindan ko'rishi bilan almashtirilganga o'xshaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Zebiniso A. Akhmedova,. (2023). PATRIOTIC AND LEGAL EDUCATION IN THE TEACHINGS OF AHMAD DONISH. Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals, 3(10), 63–66. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/jsshrf/article/view/25588>
2. Akhmedova, Z. A. (2023). HISTORICAL, RELIGIOUS, AND PHILOSOPHICAL IDEAS OF AHMAD DONISH. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 4(04), 254–257. <https://doi.org/10.37547/mesmj-V4-I4-37>
3. Akhmedova Z. A. THE PROBLEM OF HUMAN EXISTENCE AND THE PROBLEM OF NATURE IN THE PHILOSOPHY OF AHMAD DONISH //Oriental Journal of Social Sciences. – 2023. – T. 3. – №. 03. – C. 53-58.
4. Akhmedova Z. A. INNOVATIVE IDEAS (FOR HIS ERA) OF THE THINKER AHMAD DONISH //Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals. – 2023. – T. 3. – №. 05. – C. 101-104.
5. Akhmedova Z. A. THE CONTRIBUTION OF AHMAD DONISH TO THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE EMIRATE OF BUKHARA //The American Journal of Political Science Law and Criminology. – 2023. – T. 5. – №. 04. – C. 64-72.
6. Akhmedova Z. A. PHILOSOPHY IN THE WORK OF AKHMAD DONISH //Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2022. – T. 2. – №. 04. – C. 29-35.
7. Akhmedova Z. A. Socio-Philosophical Views Of Ahmad Donish And His Role In The Formation Of National Ideology //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – T. 6. – №. 8. – C. 2858-2865.
8. Akhmedova Z. A. Reformist views of Ahmad Donish in the renewal of the education system in the Emirate of Bukhara (XIX and Early XX centuries) //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – T. 2. – №. 03. – C. 1-8.
9. Azizovna A. Z. Spiritual and moral values in the views and activities of Ahmad Donish //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 06. – C. 174-178.
10. Akhmedova Z. A. PHILOSOPHY OF THE FIRST JADID AHMAD MAHDUM DONISH //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES. – 2021. – T. 2. – №. 12. – C. 41-44.
11. Ахмедова З. А. XIX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИ МАДАНИЯТИ //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – Т. 4. – №. 7.
12. Azizovna A. Z. Culture of Turkestan in the second half of the 19 century //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – Т. 1. – №. 1.5 Pedagogical sciences.

13. Сагикызы А., Шуршитбай М., Ахмедова З. Upbringing and Education as Factors of Human Capital Development //Адам элeмi. – 2021. – Т. 88. – №. 2. – С. 18-25.
14. Akhmedova Z. A. AHMAD DONISH'S IDEAS ON IMPROVING PUBLIC ADMINISTRATION //Oriental Journal of Philology. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 9-17.
15. Akhmedova Z. A. ANALYSIS BY AHMAD DONISH ABOUT THE STATE ADMINISTRATION OF THE MANGYT RULERS //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 122-129.
16. Azizovna A. Z. THE ROLE OF TEACHING PHILOSOPHY IN MEDICAL UNIVERSITY //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 6 (81). – С. 44-48.
17. Choriyeva M. A. THEORY OF KNOWLEDGE AND RATIONALISM IN THE PHILOSOPHY OF FIRDAVSI //European International Journal of Pedagogics. – 2023. – Т. 3. – №. 06. – С. 104-108.
18. Чориева, М. (2023). INTERPRETATION OF RELIGIOUS DOCTRINES IN SHAKHNAME. *Scientific Journal of the Fergana State University*, 29(1), 42. https://doi.org/10.56292/SJFSU/vol29_iss1/a44
19. Chorlieva M. A. STATE OF STUDY OF THE PROBLEM AND THE METHODOLOGICAL BASIS OF THE RESEARCH //The American Journal of Political Science Law and Criminology. – 2023. – Т. 5. – №. 04. – С. 82-92.
20. Чориева М. РЕЛИГИОЗНЫЕ ДОКТРИНЫ “ШАХНАМЕ” //Farg'ona davlat universiteti ilmiy jurnali. – 2023. – №. 1. – С. 195-198.
21. Chorlieva M. A. PHILOSOPHICAL IDEAS IN FIRDAUSI'S SHAHNAMEH //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES. – 2022. – Т. 3. – №. 10. – С. 46-52.